

УДК 371.378

Олена Попова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
ORCID ID 0000-0003-1611-5956
DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/334-344

МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ- БАКАЛАВРІВ

Метою статті є визначення ролі досягнення мотивації успіху у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів. Визначено такі дефініції, як «мотив», «мотивація», «мотив досягнення», «успіх». Доведено, що завдання викладачів-новаторів полягає у розвитку пізнавальних мотивів здобувачів, майбутніх інженерів-бакалаврів зокрема, створення умов для розвитку й саморозвитку, для реалізації здобувачами освіти своїх потреб, інтересів, для опанування ними професійної компетентності за обраним фахом. З цією метою доцільним є використання при проведенні лекцій, практичних і лабораторних робіт ігрових, інтерактивних, інноваційних технологій. Перспективами подальших наукових розвідок є визначення ролі комп'ютерного моделювання у професійному навчанні майбутніх інженерів-бакалаврів.

Ключові слова: професійна компетентність, бакалаври, професійна підготовка, мотивація досягнення, успіх, інноваційні технології.

Постановка проблеми. Одним з головних очікуваних результатів Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки є студентоцентроване навчання, яке дає змогу сформувати власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, можливості особистісного та професійного розвитку (Стратегічна піраміда розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки). Україні потрібні фахівці, вмотивовані на успіх у професійній діяльності, здатні відновити країну, яка постраждала внаслідок повномасштабного вторгнення. Підготовка фахівців передбачає створення відповідних умов для формування професійних умінь, розвитку особистісних якостей та впливає на розвиток мотиваційної сфери особистості (Мухіна, 2024, с. 93).

Аналіз актуальних досліджень. Мотиваційна сфера особистості є предметом наукових інтересів багатьох вчених. Мотивацію персоналу досліджують Р. Винничук (Захарчин, Любомудрова, Винничук, 2015), Г. Захарчин (Захарчин, Любомудрова, Винничук, 2015), М. Козик (Черниш, Козик, 2021), Т. Кобелева (Кобелева, Перерва, 2022), А. Колот (Колот, 2002), А. Касімова (Урманов, Касімова, 2017), Н. Любомудрова (Захарчин, Любомудрова, Винничук, 2015), Ф. Урманов (Урманов, Касімова, 2017), І. Черниш (Черниш, Козик, 2021) та інші науковці.

Педагогічні аспекти дослідження успіху та розвиток мотиваційної сфери студентів як основи досягнення успіху в майбутній професійній діяльності розглядаються вітчизняними й зарубіжними науковцями, такими як: Л. Грень (Грень, 2010а; 2010b; Романовський, Михайличенко, Грень, 2021), М. Канівець (Михайличенко, Канівець, 2011), В. Михайличенко (Михайличенко, Канівець, 2011; Романовський, Михайличенко, Грень, 2021), Д. Мак-Клелланд (McClelland, 1953), Г. Мюррей (Murray, 1938), О. Романовський (Романовський, Михайличенко, Грень, 2021), Б. Вайнер (Weiner, 1970) та іншими авторами. Проте, недостатньо вивченим є питання щодо ролі мотивації досягнення успіху у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів.

Мета статті – визначення ролі мотивації досягнення успіху у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження необхідно розглянути значення таких дефініцій, як «мотив», «мотивація», «мотив досягнення», «успіх».

Мотив (від франц. Motif – спонукання, спонукальна причина) – це внутрішня стійка психологічна причина, що спонукає здобувача освіти до пізнавальної й до інших видів діяльності. Нам імponує думка авторського колективу на чолі із Г. Захарчин, що «мотивування – це зовнішній прояв активності людини завдяки внутрішній спонукальній енергії» (Захарчин, Любомудрова, Винничук, 2015, с. 95).

Мотивація навчання – динамічний процес і результат внутрішнього, психофізіологічного управління навчальною діяльністю з домінуванням одних мотивів і пригніченням інших (Специфічні методи в хімічній освіті). Мотивацію персоналу В. Сайко дослідники визначають як «комплекс внутрішніх та зовнішніх чинників, котрі спонукають працівника до ефективної праці задля задоволення особистих цілей, а також задоволення цілей організації» (Сайко, 2023, с. 68). Мотив досягнення науковець Г. Мюррей визначив так: «Впоратися з чимось важким. Впоратися з фізичними об'єктами, людьми або ідеями, маніпулювати ними або організувати їх. Робити це настільки швидко і незалежно, наскільки це можливо. Долати перешкоди і досягати високого рівня. Перевершувати самого себе. Змагатися з іншими і перевершувати їх. Розвивати свою самоповагу завдяки успішному застосуванню своїх здібностей» (Murray, 1938).

Дослідниця Л. Грень визначає мотивацію досягнення як важливий і незалежний різновид мотивації людини, стверджуючи, що від мотивації досягнення залежить успішність діяльності людини. На її думку, «мотивація досягнення – це прагнення до успіху, високих результатів у діяльності. Вона організує цілісну поведінку, підвищує навчальну активність, впливає на формування цілі і вибір шляхів її досягнення. Людина, яка прагне до успіху, має сильну мотивацію досягнення» (Грень, 2010а).

Д. Мак-Клелланд за допомогою тематичного апперцептивного тесту зміг зафіксувати якісні індивідуальні відмінності прояву мотивації досягнення. У ході подальших досліджень цієї проблеми Д. Мак-Клелланд і Х. Хекхаузен виявили дві незалежні мотиваційні тенденції: прагнення до успіху і прагнення уникнення невдачі (McClelland, 1953).

Д. Мак-Клелланд, аналізуючи умови формування мотивації досягнення, об'єднав основні формувальні впливи у чотири групи: формування синдрому досягнення (прагнення до успіху вище за прагнення уникати невдачі); самоаналіз; формування прагнення і навичок ставити перед собою високі, але адекватні цілі; міжособистісна підтримка (Грень, 2010b).

За результатами досліджень Д. Мак-Клелланд дійшов висновку, що мотивація досягнення може розвиватися і у зрілому віці, перш за все, за рахунок навчання. Цей процес продовжується у період формування професійної самосвідомості студентів і вибору освітнього маршруту. Мотивація може розвиватися і в контексті трудової діяльності, коли людина безпосередньо відчуває всі переваги, пов'язані з досягненнями (Грень, 2010b).

Успіх (англ. success; нім. Erfolg n; також дóспіх – позитивний наслідок роботи та справи, змагання, життя тощо; значні досягнення, вдача, талан. У найбільш загальному розумінні успіх – це вміння усвідомлювати свої цілі і знаходити шляхи до їх досягнення.

Поняття «успіх» колектив авторів на чолі з О. Романовським, розуміє «як уміння, перебуваючи у стані гармонії і рівноваги, пристосуватися до різноманітних і постійно змінних умов життя. Це багатовимірне поняття включає цілий ряд компонентів: по-перше, – це те, чого люди домагаються лише завдяки своєму власному, тільки їм властивому потенціалу, своїй активності; по-друге, це рух на шляху до поставленої перед собою мети, результат роботи наших переконань, цінностей, здібностей і звичок, які лежать в основі цього руху; по-третє, успіх пов'язаний із розкриттям потенціалу людини в процесі її розвитку і саморозвитку. Цей процес вимагає від індивіда продуктивної активності, що виражається в постійному коригуванні своїх дій, поведінки, вчинків, що, у свою чергу, викликає необхідність самосвідомості і самооцінки, самоконтролю і відповідальності. По-четверте, це оволодіння майстерністю людських взаємин (Романовський, Михайличенко, Грень, 2011). Успіх – це досягнення конкретних результатів при виконанні певних дій, які відображають рівень домагань.

Завдання закладу вищої освіти – створити сприятливі умови для реалізації здобувачами освіти своїх потреб, інтересів, створення умов для розвитку й саморозвитку, для опанування ними професійною компетентністю за обраним фахом. Підтримуємо думку О. Внукової та М. Негоди, що ситуації успіху – це «організація педагогічних умов, за яких здобувачі освіти

досягають значних результатів в опануванні необхідними компетентностями та посилюють навчальну мотивацію до здобуття професії» (Внукова, Негода, 2023, с. 10).

Завдання викладачів полягає у розвитку пізнавальних мотивів здобувачів, майбутніх інженерів-бакалаврів зокрема. З цією метою викладачі, включаючи здобувачів в активні види діяльності, прагнуть зробити процес навчання цікавим, дієвим, спрямованим «не тільки на зростання позитивного ставлення до навчання, а й на якісні зміни у всій структурі мотиваційної сфери» (Специфічні методи в хімічній освіті) майбутніх інженерів-бакалаврів. Досягається ця мета за допомогою гуманного ставлення до студентів, формування впевненості в успіху кожного студента перед постановкою навчальних завдань, використання різнорівневих завдань для студентів з різним рівнем підготовки; індивідуальних підходів в оцінюванні результатів їх діяльності; використання похвали за навчальні досягнення; підкреслення практичної значущості навчання; оцінювання окремих етапів діяльності; формування у студентів впевненості в собі, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення; створення ситуацій успіхів, використання ігрових, інтерактивних, інноваційних технологій, методів та прийомів під час освітнього процесу (Внукова, Негода, 2023, с. 10).

Мотивація досягнення успіху відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів. Вмотивований на успіх, майбутній бакалавр прагне оволодіти знаннями, уміннями і навичками в рамках професійної компетентності, прагне переборювати труднощі у навчанні на шляху до поставленої мети. Для цього він постійно займається власним розвитком і саморозвитком, беручи активну участь в аудиторних і поза аудиторних заходах, підвищує рівень знань з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, цікавиться науковими розробками з обраної спеціальності, інноваціями, пов'язаними з майбутньою професією. У свою чергу, формування професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів відбувається за допомогою викладачів-новаторів, які застосовують під час проведення лекцій, практичних і

лабораторних робіт ігрові, інтерактивні, інноваційні технології, створюючи цікаву, комфортну, невимушену, сприятливу атмосферу для навчання.

Лекція традиційно вважається основним видом занять у вищій школі, оскільки протягом тривалого часу вона являла собою чи не єдине джерело пізнання студентами зовнішнього світу та їх підготовки до професійної діяльності. Лекція має виконувати функції формування високої професійної компетентності майбутніх фахівців, виховання, соціалізації та особистісного розвитку студентів. Йдеться, насамперед, про розвиток їх професійно і соціально значущих особистісних рис і якостей» (Пономарьов, 2016, с. 76).

Під час проведення лекційних занять (інформаційна лекція, проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція удвох, лекція-прес-конференція) відбувається перехід від простого передавання інформації до активного засвоєння студентами змісту дисципліни. Кращому розумінню й засвоєнню навчального матеріалу сприяє використання інформаційних технологій. Засвоєння майбутнім інженером-бакалавром теоретичних основ його майбутньої професійної діяльності відбувається на лекції, а закріплюється лекційний матеріал на практичних і лабораторних заняттях. «Дидактична основа практичних занять впливає з системи принципів дидактики: принципу практичної спрямованості підготовки фахівців; принципу системності, наступності й послідовності навчання; принципу свідомості навчання, творчої активності й умотивованості студентів» (Пономарьов, 2016, с. 86).

Мотивація щодо формування професійної компетентності майбутніх інженерів-бакалаврів відбувається під час практичних занять, якщо ці заняття мають чіткі цілі, а це, у свою чергу, що сприяє інтересу до них, розуміння їх значення для освіти, їх місце у формуванні професійної компетентності, можливості застосування отриманих результатів у подальшій професійній діяльності.

Використання інтерактивних методів навчання допоможе майбутнім інженерам-бакалаврам самостійно ухвалювати виробничі рішення, бути компетентними фахівцями, брати на себе

відповідальність у ситуаціях невизначеності, а отже, формувати професійну компетентність.

Лабораторні заняття значною мірою забезпечують відпрацювання вмінь і навичок прийняття практичних рішень у реальних умовах виробництва. Тому загальна їх організація набуває не тільки істотного навчально-пізнавального значення, а й виховного, сприяє належному особистісному розвитку студентів та формуванню їхньої професійної компетентності. Проведення лабораторних занять в умовах дистанційного навчання вимагає від викладачів обізнаності інтегрування віртуальних лабораторій у навчальний процес: платформи Labster, ChemCollective та PhET; створення курсів, які включають віртуальні лабораторії; використання автоматизованих систем оцінювання; заохочення майбутніх інженерів-бакалаврів працювати в командах над експериментами у віртуальних лабораторіях. Отже, віртуальні лабораторії мають великий потенціал для покращення навчального процесу та мотивації студентів. Використовуючи їх, викладачі можуть зробити навчання більш цікавим, доступним та ефективним.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

На підставі викладеного нами матеріалу статті ми можемо зробити такі висновки: вмотивований на успіх майбутній інженер-бакалавр прагне досягти високих результатів у навчанні й майбутній професійній діяльності; інноваційні перетворення в освіті вимагають від майбутнього інженера-бакалавра високого рівня теоретичних знань і практичної підготовки, що сприяє формуванню його професійної компетентності, а мотивація досягнення відіграє ключову роль у цьому процесі. Педагог повинен будувати і вміти спрямовувати свою професійну діяльність так, щоб кожен майбутній інженер-бакалавр мав необмежені можливості для самостійного й ефективного розвитку, формування професійної компетентності. Тому обізнаність викладача із сучасними методами навчання (особливо в умовах дистанційної освіти), їх ефективне використання мають великий вплив на подальше професійне

становлення майбутнього інженера-бакалавра, на його мотивацію досягнення у професії та житті.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення ролі комп'ютерного моделювання у професійному навчанні майбутніх інженерів-бакалаврів.

ЛІТЕРАТУРА

- Грень, Л. М. (2010). Розвиток мотиваційної сфери студентів як основа досягнення успіху в майбутній професійній діяльності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 28-29, 209-214 (Hren, L. M. (2010). The development of students' motivational sphere as a basis for achieving success in future professional activities. *Problems of engineering and pedagogical education*, 28-29, 209-214).
- Грень, Л. М. (2010). *Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність* (автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти). Харків. (Gren, L. M. (2010). *Pedagogical conditions for the formation of students of higher technical educational institutions focused on successful professional activity* (autoref. thesis ... candidate ped. of science 13.00.04 – theory and methods of professional education). Kharkiv).
- Внукова, О. М., Негода, М. М. (2023). Ситуації успіху для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. *Соціально-гуманітарний вісник*, 42, 7-10 (Vnukova, O. M., Negoda, M. M. (2023). Situations of success for students of professional (vocational and technical) education. *Social and humanitarian bulletin*, 42, 7-10).
- Захарчин, Г. М., Любомудрова, Н. П., Винничук, Р. О. (2015). *Мотивування й розвиток персоналу: культурологічний аспект* : монографія. Львів: Вид-во Львів. політехніки. (Zakharchyn, G. M., Lyubomudrova, N. P., Vynnychuk, R. O. (2015). *Motivation and development of personnel: cultural aspect*: monograph. Lviv: View of Lviv. polytechnics).
- Кобелева, Т. О., Перерва, П. Г. (2022). Формування системи мотивації персоналу промислового підприємства. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 берез. 2022 р. Київ, сс. 134–136 (Kobelev, T. O., Pererva, P. G. (2022). Formation of the system of motivation of the personnel of the industrial enterprise. *Ukraine in the world globalization processes: culture, economy, society*: theses add. International science and practice conf., m. Kyiv, March 23–24. 2022 Kyiv, pp. 134–136).
- Колот, А. М. (2002). *Мотивація персоналу* : підручник. Київ: НКЕУ. (Kolot, A. M. (2002). *Personnel motivation*: a textbook. Kyiv: NKEU).

- Михайличенко, В. Є., Канівець, М. В. (2011). Самосвідомість як основа розвитку особистості студента. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 15(68), 339–346. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18370> (Mykhailychenko, V. E., Kanivets, M. V. (2011). Self-awareness as the basis of student personality development. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 15(68), 339–346. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18370>).
- Мухіна, Л. М. (2024). Особливості мотивації досягнення успіху та уникнення невдач у студентському колективі. *Габітус*, 58, 93-97. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/58-2024/16.pdf> (Mukhina, L. M. Peculiarities of motivation to achieve success and avoid failure in the student team. *Habitus*, 58, 93-97. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/58-2024/16.pdf>).
- Пономарьов, О. С., Грень, Л. М., Резнік, С. М. (2016). *Методика викладання у вищій школі* : Навч.-метод. посібник. Харків : НТУ «ХПІ». (Ponomaryov, O. S., Gren, L. M., Reznik, S. M. (2016). *Teaching methods in higher education: Teaching method. Manual*. Kharkiv: NTU "KhPI").
- Романовський, О. Г., Михайличенко, В. Є., Грень, Л. М. (2011). *Педагогіка успіху*. Харків: НТУ «ХПІ». (Romanovsky, O. G., Mykhailychenko, V. E., Gren, L. M. (2011). *Pedagogy of success*. Kharkiv: NTU "KhPI").
- Сайко, В. Р. (2023). Дослідження поняття «мотивація» в контексті управління персоналом. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*, 36, 60-69 (Saiko, V. R. (2023). Study of the concept of "motivation" in the context of personnel management. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series*, 36, 60-69.).
- Специфічні методи в хімічній освіті.
URL: <https://chemeducation.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/14/2020/03/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0-2.pdf> (*Specific methods in chemical education*. URL: <https://chemeducation.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/14/2020/03/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0-2.pdf>)
- Стратегічна піраміда розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки.
URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehichna.piramida-23.02.22.pdf> (*Strategic pyramid of higher education development in Ukraine for 2022-2032*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehichna.piramida-23.02.22.pdf>).
- Урманов, Ф. Ш., Касімова, А. А. (2017). Мотивація – основний чинник ефективності управлінської праці. *Вісник Житомирського державного*

технологічного університету. Серія : Економічні науки, 4, 98–102 (Urmanov, F. Sh., Kasimova, A. I. (2017). Motivation is the main factor in the effectiveness of managerial work. Bulletin of the Zhytomyr State University of Technology. Series: Economic sciences, 4, 98–102).

Черниш, І., Козик, М. (2021). Сучасні форми і методи мотивації персоналу підприємств сфери послуг. *Економіка і регіон, 1 (80), 87–91* (Chernysh, I., Kozyk, M. (2021). Modern forms and methods of motivating personnel of service enterprises. *Economy and the region, 1 (80), 87–91.*)

McClelland, D. C. (1953). *The achievement motive?* New York.

Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality.* New York.

Weiner, B., Kukla, A. (1970). An attributional analysis of achievement motivation. *J. of Peison. and Soc. Psychol., 15.*

SUMMARY

Popova Olena. Motivation to achieve success and its role in forming professional competence of future bachelor engineers

The purpose of the article is to determine the role of achieving success motivation in the formation of professional competence of future bachelor engineers. Such definitions as "motive", "motivation", "achievement motive", "success" are defined. "Motivation is an external manifestation of human activity due to internal motivating energy". Learning motivation is a dynamic process and the result of internal, psychophysiological management of learning activities with the dominance of some motives and suppression of others. "Achievement motivation is a desire for success, high results in activity. It organizes holistic behavior, increases educational activity, affects the formation of a goal and the choice of ways to achieve it. A person who strives for success has a strong motivation to achieve". Motivated for success, the future bachelor strives to master knowledge, skills and abilities within the framework of professional competence, strives to overcome difficulties in education on the way to the set goal.

It has been proven that the task of innovative teachers is to develop the cognitive motives of students, future bachelor engineers in particular, to create conditions for development and self-development, for students to realize their needs and interests, and to master professional competence in their chosen field. It has been proven that the future bachelor engineer, motivated for success, strives to achieve high results in education and future professional activity; innovative transformations in education require a high level of theoretical knowledge and practical training from the future bachelor engineer, which contributes to the formation of his professional competence, and the motivation of achievement plays a key role in this process. For this purpose, it is advisable to use game, interactive, innovative technologies during lectures, practical and laboratory work. The teacher's familiarity with modern learning methods

(especially in the conditions of distance education), their effective use have a great influence on the further professional development of the future bachelor engineer, on his motivation to achieve in the profession and in life.

Prospects for further scientific research are the determination of the role of computer modeling in the professional training of future bachelor engineers.

Key words: *professional competence, bachelors, professional training, achievement motivation, success, innovative technologies.*